

Warszawa, dnia 18 września 2019 r.

KMP.573.7.2019.RK

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Młodzieżowego Ośrodka
Wychowawczego im. Matki Teresy Potockiej we Wrocławiu
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), dalej: OPCAT oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 7-9 maja 2019 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Mechanizm) wizytował Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy im. Matki Teresy Potockiej we Wrocławiu, przy pl. Grunwaldzkim 3b (dalej: MOW, Ośrodek, placówka).

W skład zespołu wizytującego wchodził: Przemysław Kazimirski (Dyrektor KMPT, prawnik), dr Justyna Józwiak (socjolog) i Rafał Kulas (prawnik). W wizytacji uczestniczyła również Elżbieta Wesolek (psycholog, ekspert zewnętrzny KMPT), która przygotowała ekspertyzę na potrzeby niniejszego raportu.

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzanie sposobu traktowania nieletnich przebywających w placówce, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawianie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków osób nieletnich i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

W trakcie wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono wstępną rozmowę z Teresą Wilkowską (siostrą Arkadią) – Dyrektorem MOW,

- dokonano oglądu terenu placówki, w tym m.in. pokoi wychowanków, sanitariatów, sal lekcyjnych, jadalni oraz zaplecza rekreacyjnego,
- dokonano inspekcji samochodu służącego do przewozu nieletnich,
- przeprowadzono na osobności rozmowy indywidualne z nieletnimi,
- przeprowadzono rozmowy z personelem placówki, w tym w warunkach zapewniających poufność rozmowy,
- dokonano analizy dokumentacji dostępnej na miejscu, w tym akt osobowych nieletnich, dokumentacji medycznej, ewidencji i rejestrów,
- wykonano dokumentację fotograficzną placówki i dokumentacji.

Przedstawiciele KMPT poinformowali Dyrektora placówki o ustaleniach dokonanych w trakcie wizytacji, a także wysłuchali jej uwag i wyjaśnień. Po zakończeniu wizytacji poddano analizie dokumentację i informacje związane z funkcjonowaniem placówki.

Podczas wizytacji KMPT dokonał oceny: legalności pobytu nieletnich w placówce, ich traktowania i dyscyplinowania, realizacji podstawowych praw (prawa do informacji, kontaktu ze światem zewnętrznym, ochrony zdrowia, edukacji, rekreacji i wypoczynku, swobody praktyk religijnych, dostępu do mechanizmów skargowych), zapewnionych warunków bytowych, dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, zapewnionej opieki psychologicznej i oddziaływań terapeutycznych, liczebności i kwalifikacji zawodowych personelu.

Niniejszy raport wskazuje obszary, które wymagają wzmocnienia z punktu widzenia przeciwdziałania torturom i innym formom złego traktowania nieletnich (pkt. 6). W pkt. 5 raportu opisano problem systemowy, wymagający zmiany obowiązującego prawa.

Raport opisuje też dobrą praktykę (pkt. 4) mającą istotne znaczenie dla prewencji tortur, wartą wprowadzenia w innych młodzieżowych ośrodkach wychowawczych.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. nieletni, pracownik placówki, członek rodziny, inna osoba) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że *żadna władza lub funkcjonariusz nie nakáže, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi*

prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.

3. Ogólna charakterystyka placówki

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy we Wrocławiu jest niepubliczną placówką oświatową, przeznaczoną dla dziewcząt niedostosowanych społecznie. Organem prowadzącym Ośrodek jest Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia.

Pojemność placówki wynosi 60 miejsc. W czasie wizytacji w placówce przebywały 54 wychowanki.

Nadzór nad placówką sprawują: Dolnośląski Kurator Oświaty oraz Prezes Sądu Okręgowego we Wrocławiu.

4. Dobra praktyka

W placówce prowadzony jest rejestr pt. *Rejestr wypadków uczniów*, w którym odnotowywane są informacje o urazach nieletnich. Odnotowywane są następujące informacje: imię i nazwisko wychowanka, data i rodzaj wypadku, miejsce wypadku i rodzaj zajęć, rodzaj urazu i jego opis, okoliczności wypadku, udzielona pomoc, środki zapobiegawcze/wydane zarządzenia, uwagi.

Rejestr urazów stanowi ważne narzędzie prewencji tortur i zarządzania. Umożliwia Dyrektorowi placówki właściwe wykonywanie nadzoru nad personelem, zbadanie częstotliwości i przyczyn występowania urazów oraz podjęcie odpowiednich środków zaradczych.

5. Problem systemowy

W placówce zainstalowano monitoring wizyjny. Monitorowane są korytarze, świetlica, sale lekcyjne. Nie ujawniono kamer w sypialniach i sanitariatach. Delegacja, mimo kierowanych pytań, nie otrzymała informacji o czasie archiwizacji zapisów z kamer.

Ponadto w Ośrodku dokonuje się kontroli osobistej wychowanek, testów na obecność w organizmie środków psychoaktywnych, kontroli paczek i korespondencji (zob. pkt. 6.1. i 6.2. raportu).

Powyższe praktyki uzasadniają potrzebę opracowania odpowiednich ram prawnych funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych, które pogodzą kwestie związane

z zapewnieniem bezpieczeństwa podopiecznych, personelu i innych osób oraz wyeliminują ryzyko naruszania praw i godności nieletnich. Na konieczność uregulowania w ustawie powyższych kwestii KMPT wskazywał już odpowiednim władzom¹.

W dniu 15 kwietnia 2019 r. Rzecznik Praw Obywatelskich przedstawił uwagi do projektu ustawy *o nieletnich*, zawierającego propozycje zmian przepisów dotyczących funkcjonowania placówek detencyjnych dla nieletnich, m.in. młodzieżowych ośrodków wychowawczych². W opinii Rzecznika w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych nie powinno dokonywać się kontroli osobistej z uwagi na inwazyjny charakter tego środka i ryzyko poniżenia, co nie sprzyja celom wychowawczym³.

Rzecznik wskazał również na:

- konieczność sądowego nadzoru nad ograniczaniem kontaktów wychowanka (o ograniczeniu lub zakazie kontaktów, cenzurze lub zatrzymaniu korespondencji, sąd powinien być informowany obligatoryjnie)⁴ i kontroli paczek (nieletni powinien mieć prawo zażalenia w tym zakresie)⁵;
- konieczność precyzyjnego wskazania w ustawie miejsc objętych monitoringiem (w opinii Rzecznika w przypadku młodzieżowego ośrodka wychowawczego pomieszczenia sypialne i sanitarno-higieniczne nie powinny być monitorowane, z uwagi na specyfikę placówki i cel jej funkcjonowania)⁶;
- wykreślenie z projektu ustawy przepisu, dającego możliwość profilaktycznego badania nieletniego po przyjęciu do placówki, w celu ustalenia w organizmie obecności alkoholu lub innej substancji psychoaktywnej, przy użyciu metod niewymagających badania laboratoryjnego (zdaniem Rzecznika takie badanie, z uwagi na silną ingerencję w prywatność wychowanka i ryzyko poniżenia, powinno być ograniczone wyłącznie do sytuacji, gdy personel placówki ma uzasadnione, graniczące z pewnością podejrzenie, że nieletni jest pod wpływem alkoholu lub innego środka psychoaktywnego. Badanie powinna przeprowadzać

¹ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w roku 2018, s. 65-66.

² Zob. Projekt ustawy o nieletnich z dnia 8 marca 2019 r., wpisany do wykazu prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów pod numerem UD 480.; Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 kwietnia 2019 r., znak O22.1.2019.RK. Dokumenty dostępne na stronie internetowej:

<https://www.rpo.gov.pl/content/opiniowanie-akt%C3%B3w-prawnych>

³ Tamże, pkt. 37.

⁴ Tamże, pkt. 32-33.

⁵ Tamże, pkt. 36.

⁶ Tamże, pkt. 42.

wyłącznie osoba wykonująca zawód medyczny. Ponadto nieletni powinien mieć prawo zaskarżenia do sądu decyzji o przeprowadzeniu takiego badania)⁷.

6. Obszary wymagające poprawy

6.1. Traktowanie wychowanek

KMPT jest zaniepokojony praktyką dokonywania kontroli osobistej nieletnich, po przyjęciu do placówki oraz po powrocie z przepustki. Ma ona charakter etapowy. Dziewczęta muszą zdjąć górną część odzieży i przekazać ją do kontroli. Następnie kontroli podlega dolna część odzieży. Wychowanki muszą rozebrać się do bielizny. Kontroli dokonuje jedna z sióstr zakonnych. W momencie kontroli nieletnia stoi za parawanem i nie jest widoczna dla siostry.

KMPT chciałby podkreślić w tym miejscu, że na gruncie obowiązującego prawa personel młodzieżowego ośrodka wychowawczego nie ma prawa dokonywania kontroli osobistej podopiecznych. Zgodnie z zasadą legalizmu, wyrażoną w art. 7 Konstytucji RP *Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa*. Nie mogą więc domniemywać swojej kompetencji, a wszelkie ich działania muszą mieć podstawę prawną⁸.

W ocenie KMPT kontrole osobiste powinny być dokonywane jedynie w sytuacji, gdy uprawnienie do ich przeprowadzania wynika wprost z ustawy, personel jest odpowiednio przeszkolony w tej materii, a działanie to podlega zewnętrznej kontroli. W innym wypadku należy uznać, że prawa nieletniego są naruszane. Powstaje też ryzyko jego poniżającego traktowania (z uwagi na możliwy sposób realizacji, brak przeszkolenia personelu w tym zakresie i sądowej kontroli nad zasadnością, legalnością i prawidłowością realizacji).

Należy mieć na względzie, że kontrola osobista jest środkiem bardzo inwazyjnym i potencjalnie poniżającym, silnie ingerującym w poczucie godności wychowanki. Jej realizacja nie sprzyja celom wychowawczym, utrudnia budowanie właściwych relacji personelu z podopiecznymi, pogłębia rygorizm placówki i nasuwa skojarzenia z systemem penitencjarnym. Praktyka w tym zakresie wymaga więc zmiany.

⁷ Tamże, pkt. 40-41.

⁸ Sąd Najwyższy w postanowieniu 7 sędziów SN z 18 stycznia 2005 r. (sygn. WK 22/04) wskazał, że Art. 7 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowiący, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa zawiera normę zakazującą domniemywania kompetencji takiego organu i tym samym nakazuje, by wszelkie działania organu władzy publicznej były oparte na wyraźnie określonej normie kompetencyjnej.

KMPT rekomenduje zaprzestanie praktyki dokonywania wobec wychowanek kontroli osobistych.

Z ustaleń wizytujących wynika, że personel dokonuje także kontroli paczek w celu ujawnienia przedmiotów niedozwolonych. Czynność taka odbywa się w obecności nieletniej. Zabierane są przedmioty niedozwolone – m.in. maszynki do golenia i tampony.

KMPT zaleca wydawane wychowankom tamponów i maszynek do golenia w każdym przypadku, gdy o to poproszą i zaistnieje taka potrzeba ze względów higienicznych. Brak dostępu do tych przedmiotów może utrudniać utrzymanie higieny i stwarza ryzyko poníženia wychowanki.

Z uwagi na fakt, że ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie daje personelowi MOW prawa do kontroli paczek, KMPT zaleca odstąpienie od przeprowadzania tych czynności. Nie sprzyjają one budowie wzajemnego zaufania i wprowadzają w placówce klimat represyjny, kojarzący się z systemem penitencjarnym. Należy zaznaczyć, że wobec braku ustawowych uregulowań dającym pracownikom MOW prawo do przeszukiwania rzeczy podopiecznych, jedynym uprawnieniem personelu tych placówek w sytuacjach, w których istnieje podejrzenie posiadania przez nieletniego przedmiotów niedozwolonych, jest prośba o dobrowolne ich okazanie. Tylko w takiej sytuacji, w której wychowanek dobrowolnie pokazuje swoje rzeczy osobiste nie dochodzi do bezprawnego działania personelu.

Wszelkich czynności związanych z ujawnieniem zawartości paczki może dokonać jedynie wychowanek, spełniając tym samym prośbę o dobrowolne ujawnienie przedmiotów niedozwolonych. Naturalnie, w przypadku uzasadnionego podejrzenia przemytu rzeczy niedozwolonych i stanowiących zagrożenie oraz odmowy dobrowolnego okazania paczki, należy wezwać Policję.

KMPT ma również zastrzeżenia do praktyki dokonywania wobec nieletnich testów na obecność środków psychoaktywnych w organizmie. Poddanie nieletniej badaniu na obecność substancji psychoaktywnej jest środkiem ingerującym w prywatność i niesie ze sobą ryzyko poníženia. Z tego też względu tego typu środki mogą być stosowane wyłącznie w przypadkach wskazanych w ustawie. Na gruncie obowiązujących przepisów personel MOW nie jest uprawniony do tego typu działań⁹. KMPT rekomenduje zaprzestanie praktyki wykonywania testów na obecność środków psychoaktywnych w organizmie wychowanek.

Zasady dyscyplinowania uregulowane są w regulaminie wewnętrznym wychowanek (system nagród i kar – s. 13-14) i w statucie (§ 38). Delegacja ustaliła jednak, że personel stosuje

⁹ Zob. art. 70b ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r, poz. 969).

kary nie przewidziane w powyższych dokumentach, polegające na zakazach: korzystania z maszynki do golenia, wykonania makijażu, picia kawy.

W ocenie KMPT uniemożliwienie nieletniej zachowania właściwej higieny osobistej może mieć charakter poniżającego traktowania i praktyka ta powinna zostać jak najszybciej zaprzestana. Powyższe kary nie znajdują uzasadnienia pedagogicznego i stanowią niczym nieuzasadnioną dolegliwość.

System karania w ośrodku dopuszcza wprawdzie możliwość zastosowania kary zaproponowanej przez wychowankę¹⁰, jednak jej rodzaj nie może naruszać ogólnie przyjętych norm społecznych, stygmatyzować, upokarzać lub poniżać wychowanki lub też wywoływać w niej poczucia niższości.

Zgodnie z regułami ONZ sankcje dyscyplinarne nie powinny uwłaczać godności nieletnich, ani sprzeciwiać się głównym celom postępowania z nimi w placówce, tj. pogłębianiu ich poczucia sprawiedliwości, szacunku do siebie samych i do podstawowych praw przysługujących każdej jednostce. Bezwzględnie zabronione są wszelkie środki dyscyplinarne, polegające na okrutnym, nieludzkim lub poniżającym traktowaniu, w tym karanie mogące powodować zagrożenie dla fizycznego lub psychicznego zdrowia nieletniego¹¹.

KMPT zaleca dokonanie przeglądu praktyki stosowanych wobec nieletnich kar, w świetle powyższych uwag. Kary niezgodne z regulaminem i statutem oraz mające charakter poniżający nie powinny być stosowane.

6.2. Kontakt ze światem zewnętrznym

Wychowanki mają możliwość odwiedzin przez rodziców, opiekunów prawnych oraz inne osoby, z tym, że w przypadku osób spoza rodziny, kontakt (w tym listowny i telefoniczny) jest możliwy wyłącznie po wyrażeniu zgody przez opiekuna prawnego i dyrektora placówki¹².

W aktach nieletnich przedstawiciele KMPT znaleźli oświadczenia podpisywane przez opiekunów prawnych, w których opiekun wskazywał osoby, z którymi możliwy jest kontakt nieletniego. Oświadczenia były sporządzone na jednolitym druku, co wskazuje na systemowy charakter tej praktyki. Poniżej treść oświadczenia: *Zwracam się z prośbą, by moja córka/podopieczna.....nie miała możliwości prowadzenia korespondencji ani utrzymywania*

¹⁰ Zob. § 38 pkt. 13 statutu i pkt. 12 rodzaju kar określonych w regulaminie wewnętrznym wychowanek.

¹¹ Zob. Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące ochrony osób nieletnich pozbawionych wolności (Reguły hawajskie). Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113 z 14 grudnia 1990 r., Reguła 66-67.

¹² Zob. Regulamin wewnętrzny wychowanek – Przywileje wychowanek, s. 10-11.

innej formy kontaktów z osobami, które stwarzałyby zagrożenie i mogłyby wpływać niekorzystnie na jej proces resocjalizacji w tut. Ośrodku. (...) Wyrażam zgodę na korespondencję w wymienionych osobami.. (dalej opiekun wymieniał wybrane przez siebie osoby).

Z ustaleń delegacji KMPT wynikało też, że zgoda opiekuna dotyczy także wychowanek, które ukończyły 18 lat, mimo iż władza rodzicielska ustaje w takim wypadku z mocy prawa¹³.

Ponadto kontakt z osobami spoza placówki jest traktowany jako przywilej i możliwy dopiero po określonym okresie pobytu. W dokumentach placówki przedstawiciele KMPT znaleźli następujące zapisy:

- *Wychowanka, która jest w Ośrodku dłużej niż miesiąc i jej zachowanie nie budzi wątpliwości ma możliwość: (...) kontaktu listownego z osobą spoza rodziny, jeśli rodzic/opiekun prawny wyrazi na to zgodę¹⁴;*
- *Wychowanka przebywająca dłużej niż trzy miesiące oraz biorąca czynny udział w życiu grupy i Ośrodka ma ponadto możliwość:*
 - *odwiedzin na terenie placówki dodatkowych osób spoza rodziny,*
(...)
 - *rozmów telefonicznych (przez telefon grupowy) z osobami spoza rodziny (za wyraźną zgodą rodzica/opiekuna prawnego)¹⁵;*
- *Wychowanka przebywająca dłużej niż pięć miesięcy i na I semestr uzyskała ocenę nie niższą niż poprawną oraz wywiązująca się poprawnie z powierzonych jej obowiązków i funkcji („anioł”, przewodnicząca klasy czy grupy, przewodnicząca ośrodka, zastępca przewodniczącej) ma ponadto możliwość:*
 - *kontakt z osobami spoza rodziny przez prywatny telefon komórkowy oraz korzystania z Facebooka¹⁶.*

Przyjęta w placówce praktyka ograniczania kontaktów jest niezgodna z zasadami przewidzianymi w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich i wymaga zmiany. Dyrektor MOW może wprowadzić ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza placówki, ale tylko w indywidualnym przypadku i tylko w sytuacji, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa placówki, bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji

¹³ Zob. Art. 92 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r., poz. 682).

¹⁴ Zob. Regulamin wewnętrzny wychowanek – Przywileje wychowanek, s. 10.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

nieletniego. O każdorazowym ograniczeniu prawa nieletniego do kontaktu, dyrektor musi niezwłocznie zawiadomić nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o powodach decyzji. Sąd może uchylić decyzję dyrektora, co stanowić instrument chroniący nieletniego przed nieuzasadnionym ograniczaniem kontaktów¹⁷.

Możliwość kontaktu nieletniego z osobami spoza placówki stanowi również fundamentalną gwarancję prewencji tortur. Umożliwia bowiem takiej osobie ocenę kondycji fizycznej i psychicznej wychowanka, uzyskanie informacji o ewentualnych nadużyciach i zawiadomienie właściwych instytucji. Ponadto dostęp do miejsca detencji osób z zewnątrz (członków rodziny, przyjaciół, prawników) sprawia, że miejsce pozbawienia wolności jest bardziej otwarte, co sprzyja budowie odpowiedniej atmosfery i pomaga nie dopuścić do złego traktowania.

Zgodnie ze standardami Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu i Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT): *Aktywne promowanie dobrego kontaktu ze światem zewnętrznym może być szczególnie korzystne dla nieletnich pozbawionych wolności, z których wielu ma problemy z zachowaniem związane z pozbawieniem emocji lub brakiem umiejętności społecznych. Należy uczynić wszystko, by zapewnić, że wszyscy osadzeni nieletni mają możliwość kontaktowania się ze swoimi rodzinami i innymi osobami od momentu przyjęcia do placówki detencyjnej. Pojęcie rodziny powinno być interpretowane w sposób liberalny, tak, aby obejmowało kontakty z osobami, z którymi nieletni nawiązał relacje porównywalne do rodzinnych, nawet jeśli związek ten nie został sformalizowany. Dla celów integracji społecznej nieletni powinni, jak dalece to możliwe, otrzymywać regularne przepustki (eskortowane lub samodzielne)*¹⁸.

KMPT zaleca stosowanie obowiązujących przepisów ustawy w zakresie ograniczeń kontaktów podopiecznych (w tym kontaktów telefonicznych). Za każdym razem, gdy kontakt nieletniego z osobami spoza placówki zostanie ograniczony, Dyrektor powinien niezwłocznie zawiadomić nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o powodach swojej decyzji.

Z rozmów z nieletnimi wynikało, że w pierwszych pięciu miesiącach swojego pobytu nie mogą posiadać telefonu komórkowego (jest to traktowane jako przywilej). Kontakt telefoniczny jest możliwy za pośrednictwem telefonu grupowego, o ile to rodzice zainicjują połączenie. W praktyce więc wychowanka nie ma możliwości nawiązania kontaktu

¹⁷ Zob. art. 66 § 4 i 5 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

¹⁸ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Zob. Dwudziesty Czwarty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2015) 1, § 122.

z rodziną za pośrednictwem placówki, w sytuacji dla niej ważnej lub gdy potrzebuje emocjonalnego wsparcia najbliższych (np. w chwilach obniżonego nastroju).

Zgodnie z regułami ONZ nieletnim należy zapewnić wszelkie możliwości kontaktu ze światem zewnętrznym, ponieważ kontakt tego rodzaju jest integralnym elementem sprawiedliwego i humanitarnego traktowania oraz ma zasadnicze znaczenie dla przygotowania nieletnich do powrotu na łono społeczeństwa¹⁹.

Ponadto zgodnie z zaleceniami Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi:

- *Nieletni mają mieć możliwość porozumiewania się listownie – bez ograniczenia liczby listów, oraz jak najczęściej to możliwe, przez telefon lub za pomocą innych form komunikacji, ze swoimi rodzinami, innymi osobami i przedstawicielami zewnętrznych organizacji oraz otrzymywania regularnych wizyt tych osób;*
- *Władze instytucji mają asystować młodocianym w utrzymywaniu adekwatnego kontaktu ze światem zewnętrznym i dostarczać im odpowiednie środki w tym celu²⁰.*

W ocenie CPT aktywne wspieranie dobrego kontaktu ze światem zewnętrznym może być szczególnie korzystne dla nieletnich pozbawionych wolności, z których wielu ma problemy wychowawcze związane z deprivacją emocjonalną oraz brakiem umiejętności społecznych. Zdaniem CPT, wszyscy nieletni pozbawieni wolności powinni mieć częsty dostęp do telefonu i powinno istnieć minimalne uprawnienie do dzwonienia do własnej rodziny bez wymogu, by to prawo zdobyć w postaci nagrody²¹.

KMPT rekomenduje zapewnienie wychowankom możliwości samodzielnego inicjowania połączenia telefonicznego z rodziną oraz dokonanie przeglądu praktyki czasowego ograniczania wychowankom dostępu do telefonu komórkowego, w świetle przywołanych standardów międzynarodowych.

Delegacja ustaliła, że listy wychowanek podlegają kontroli. Listy do rodziców są wysyłane bez czytania (wychowanka przekazuje list do wysłania w zaklejonej kopercie), ale listy do innych osób (w tym sympatii) są już przez personel czytane – wychowanka musi przekazać list w niezaklejonej kopercie, następnie wychowawca czyta list i sprawdza czy nie

¹⁹ Zob. Reguły hawajskie, Reguła 59.

²⁰ Zob. Zalecenia CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, pkt. 83 i 85.1.

²¹ Zob. Raport z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 108 i 109.

ma tam treści wulgarnych lub niedozwolonych. Listy przychodzące są otwierane przed oddaniem.

Zgodnie z ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich korespondencja nieletniego umieszczonego w MOW, może być kontrolowana tylko w indywidualnych przypadkach, w chwili powzięcia uzasadnionego podejrzenia, iż zawiera ona treści godzące w porządek prawny, bezpieczeństwo placówki, w zasady moralności publicznej, bądź w przypadku, gdy może ona wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji nieletniego²². W razie stwierdzenia takich treści korespondencji nie doręcza się wychowankowi (zostaje ona włączona do jego akt osobowych) oraz obligatoryjnie zawiadamia się sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o jej zatrzymaniu, podając powody tej decyzji. Nieletniego obligatoryjnie poucza się o prawie do złożenia zażalenia do sądu rodzinnego²³.

KMPT zaleca odstąpienie od zasady dokonywania kontroli korespondencji wychowanek na rzecz indywidualnego podejścia. Kontrola korespondencji powinna być dokonywana tylko w indywidualnych przypadkach, na zasadach przewidzianych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. W przypadku stwierdzenia treści niedozwolonych, stosownie do treści art. 66 § 3 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, należy zawiadomić sąd rodzinny oraz pouczyć nieletniego o prawie do złożenia zażalenia na czynności naruszające jego prawa.

6.3. Opieka medyczna i dokumentowanie obrażeń

Wychowankowie przyjmowani do placówki są badani przez pielęgniarkę. Wyniki badania (wzrost, waga, stan higieniczny) są dokumentowane w specjalnym zeszycie, prowadzonym przez pielęgniarkę (każdy nieletni ma złożony indywidualny zeszyt).

Dokonując analizy zapisków pielęgniarskich, przedstawiciel KMPT nie był w stanie zweryfikować, w niektórych przypadkach, daty badania, gdyż sporadycznie nie były one odnotowane. Zapiski pielęgniarskie nie zawierały też informacji o ewentualnych obrażeniach nieletnich lub ich braku.

Dokumentacja medyczna nie zawierała formularzy do oznakowania urazów w formie map ciała oraz dokumentacji fotograficznej, co jest standardem rekomendowanym przez CPT, w przypadku konieczności dokumentowania obrażeń.

²² Zob. art. 66 § 3 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

²³ Tamże.

Obrażenia były natomiast dokumentowane w rejestrze wypadków uczniów (o czym była mowa w pkt. 4 raportu), co stanowi dobre uzupełnienie dokumentacji medycznej.

Delegacja KMPT ustaliła, że wychowankowie nie są badani profilaktycznie przez lekarza, niezwłocznie po przyjęciu do placówki. W niektórych przypadkach pierwsze badania lekarskie miały miejsce kilka miesięcy po przyjęciu do placówki.

KMPT podkreśla, że badanie lekarskie przy przyjęciu do miejsca detencji i właściwe dokumentowanie urazów stwierdzonych podczas badania, uważane jest za podstawową gwarancję prewencji tortur. Pozwala bowiem na ujawnienie obrażeń powstałych przed przybyciem do MOW, udokumentowanie śladów przemocy na potrzeby procesu karnego oraz podjęcie skutecznych działań w przypadku stwierdzenia torturowania. Pozwala też na wykrycie ewentualnych innych, istotnych z medycznego punktu widzenia nieprawidłowości. Badanie lekarskie chroni też personel ośrodka dla nieletnich i funkcjonariuszy innych służb przed bezpodstawnymi zarzutami.

Zgodnie z zaleceniami Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy: *Jak najszybciej po przyjęciu do placówki młodociany ma zostać poddany badaniom lekarskim, założony ma zostać rejestr medyczny oraz należy rozpocząć leczenie wszelkich chorób czy obrażeń*²⁴.

Badanie medyczne służące ujawnieniu ewentualnych śladów tortur powinno spełniać dwa podstawowe kryteria: być przeprowadzone w najkrótszym możliwym czasie po przyjęciu do placówki i z uwzględnieniem zasad dotyczących skutecznego dokumentowania tortur.

CPT wskazuje, że obowiązkowemu badaniu lekarskiemu powinni zostać poddani wszyscy nieletni, także ci powracający do ośrodka, po ucieczce, w asyście Policji²⁵. Badanie powinno być przeprowadzone tak szybko jak to możliwe i nie później niż 24 godziny po przyjęciu do placówki detencyjnej²⁶.

Dokumentacja z takiego badania powinna zawierać: obiektywny i dokładny opis stanu pacjenta, w szczególności wszelkich urazów, wyniki dodatkowych badań, szczegółowe wnioski wynikające ze specjalistycznych konsultacji, proponowany sposób leczenia w przypadku ujawnienia urazów, a także wskazania do dalszej pracy z pacjentem. Wszelkie zauważone urazy należy nanieść na specjalny formularz

²⁴ Zob. Zalecenia CM/Rec (2008) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, pkt 62.5.

²⁵ Zob. Dziesiąte Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (99)12, § 23 i 39; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (2017) 34, § 115.

²⁶ Zob. Raport z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 101.

przewidziany do tego celu, z wykresami ciała do oznakowania urazów, który będzie przechowywany w aktach medycznych. Pożądane byłoby fotografowanie ran, a zdjęcia powinny być dołączane do akt medycznych. CPT zaleca też zaprowadzenie specjalnego rejestru urazów, w którym należy odnotowywać wszystkie rodzaje obrażeń²⁷.

Osobą pierwszego kontaktu nowo przybyłego nieletniego ze służbą zdrowia może być wykwalifikowana pielęgniarka, która dokonuje jego oglądu i następnie składa sprawozdanie lekarzowi (nie wyklucza to konieczności przeprowadzenia niezwłocznego badania lekarskiego)²⁸.

O znaczeniu badań medycznych w kontekście przeciwdziałania torturom mówi też Podkomitet ds. Prewencji Tortur ONZ (SPT)²⁹. Po wizycie w Portugalii w 2018 r., rekomendował władzom, aby wszyscy nowo przyjęci więźniowie, tak szybko, jak to możliwe i nie później niż w ciągu 24 godzin od przybycia do miejsca pozbawienia wolności, przeszli dokładne badanie lekarskie, w tym pełne badanie ciała, w celu, między innymi, wykrycia wszelkich oznak obrażeń poniesionych przed przyjęciem do placówki. Wyniki takich badań powinny być odpowiednio i kompleksowo odnotowywane w specjalnie wyznaczonym i poufnym rejestrze, a w przypadkach podejrzenia stosowania tortur i złego traktowania, odpowiednio zgłaszane³⁰.

Pomocnym narzędziem w pracy personelu placówki, w tym psychologa i pielęgniarki może być rekomendowany przez ONZ - *Podręcznik skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (Protokół Stambulski)*. Zawiera on praktyczne informacje, adresowane między innymi do personelu medycznego i psychologów, w zakresie metod tortur, ich objawów, sposobów identyfikacji, realizacji badania medycznego i dokumentowania śladów przemocy. Skupia się również na barierach psychologicznych mogących pojawić się w relacjach z ofiarami oraz kwestiach etycznych (w tym etyce lekarskiej).

Stosowanie powyższego dokumentu rekomenduje SPT, podkreślając, że jest on niezbędnym narzędziem w wykrywaniu, dokumentowaniu i zgłaszaniu tortur i jako taki zniechęca do ich stosowania³¹.

²⁷ Zob. Dwudziesty Trzeci Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2013), § 71-84; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 22, 27, 50, 81; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 78.

²⁸ Zob. Dziesiąte Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (99)12, § 39.

²⁹ United Nations Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT).

³⁰ Zob. Raport SPT z wizyty w Portugalii, CAT/OP/PRT/1, § 61.

³¹ Tamże, § 63.

W świetle powyższych uwag KMPT rekomenduje:

- poddawanie wszystkich nowo przyjętych wychowanek badaniom lekarskim, w możliwie najkrótszym okresie od czasu przyjęcia do placówki. Badaniu przez lekarza powinny być też poddawani wychowankowie powracający do placówki z miejsc, gdzie mogli doświadczyć złego traktowania, np. doprowadzani przez Policję;
- dokumentowanie obrażeń wychowanek za pomocą specjalnego formularza przewidzianego do tego celu, z wykresami ciała do oznakowania urazów (map ciała), który będzie przechowywany w aktach medycznych;
- wykonywanie dokumentacji fotograficznej obrażeń, która powinna być przechowywana w dokumentacji medycznej wychowanki;
- wpisywanie w zeszycie zapisków pielęgniarskich: daty badania przez pielęgniarkę, informacji o obrażeniach nieletnich lub adnotacji o braku widocznych obrażeń;
- zapoznanie personelu placówki, w szczególności pielęgniarki i psychologa z Protokołem stambulskim i wykorzystywanie zawartych tam wskazówek w codziennej pracy.

Lekarz psychiatra dostępny jest w placówce dwa razy w miesiącu. W razie potrzeby istnieje możliwość jego częstszych przyjazdów. Każda wychowanka raz w miesiącu jest profilaktycznie konsultowana psychiatrycznie. Delegacja ustaliła, że leczenie farmakologiczne lub jego modyfikacja są wdrażane głównie na podstawie spostrzeżeń pracowników placówki (głównie psychologów). Delegacja wysłuchiwała szeregu wątpliwości dotyczących zasadności leczenia psychiatrycznego. Wizytującym sygnalizowano bowiem, że wdrożono leczenie farmakologiczne mimo braku widocznych podstaw (zachowanie nieletniej nie wskazywało na zaburzenia w sferze psychicznej). Ponadto w dokumentacji nie uzasadniono powodów wdrożonego leczenia farmakologicznego, co może budzić obawy co do jego zasadności.

Przegląd wpisów lekarskich w odpowiednim do tego celu zeszycie jednej z wychowanek potwierdził brak podania pisemnie przyczyny wdrożenia leczenia oraz brak pisemnego sygnalizowania wcześniej problemów w sferze psychicznej. Dokumentacja nie zawierała też wpisów dotyczących kondycji psychicznej wychowanki.

KMPT widzi potrzebę rewizji aktualnego modelu współpracy z psychiatrą, w celu wypracowania, w porozumieniu z lekarzem, odpowiednich standardów postępowania.

W ocenie KMPT personel ośrodka stanowi dla lekarza psychiatry cenne źródło ważnych informacji o tym, co dzieje się z wychowanką. Psychologowie posiadają kompetencje

w zakresie diagnozy psychologicznej, która częściowo pokrywa się z obszarem diagnozy lekarza psychiatry. Korzystanie ze zgromadzonych przez nich informacji jest bardzo istotne. Niemniej, niepokojąca byłaby sytuacja, w której lekarz przerzucałby na osoby nie będące lekarzami odpowiedzialność za diagnozę i leczenie, nie podejmując prób samodzielnego dokonania diagnostyki lub weryfikacji stanu pacjenta, poprzez samodzielny wywiad i obserwację.

KMPT za konieczne uznaje też wpisywanie w dokumentacji medycznej wychowanki uzasadnienia wdrożonego leczenia farmakologicznego lub jego modyfikacji. Pozwoli to na większą transparentność czynności medycznych, co może mieć też znaczenie dla dalszej diagnostyki i leczenia (także poza MOW).

6.4. Oddziaływania psychologiczne i terapeutyczne

Wychowanki mogą korzystać z pomocy psychologów oraz terapeuty uzależnień. Placówka nie korzysta z usług psychoterapeuty.

Psychologowie dostępni są od poniedziałku do piątku i prowadzą spotkania grupowe oraz indywidualne. System pracy psychologów (jeden psycholog pracuje w godzinach porannych, a drugi popołudniowych) zwiększa dostępność psychologa w razie sytuacji kryzysowej.

Spotkania indywidualne z psychologiem (terapia indywidualna) odbywają się raz na tydzień lub co dwa tygodnie. W razie potrzeby, psycholog spotyka się z wychowanką doraźnie, w charakterze interwencji. Regularnie odbywają się też spotkania grupowe podczas których psycholog rozmawia z nieletnimi o ich problemach.

Psychologowie prowadzą dla wychowanek, m. in. warsztaty dotyczące zachowań prospołecznych, kobiecości, budowania poczucia i ochrony godności osobistej. W MOW dostępna jest szeroka oferta zajęć o charakterze profilaktycznym: dziewczęta mogą rozładować emocje, wypracować i wzmocnić swoje kompetencje społeczne, uczestniczą w zajęciach przygotowujących do praktycznego funkcjonowania w społeczeństwie poza ośrodkiem.

Nieregularnie (raz na dwa miesiące – kilka razy w roku, w zależności od okresu) psychologowie prowadzą warsztaty psychoedukacyjne dla rodziców wychowanek. W razie potrzeby, psychologowie prowadzą też wsparcie indywidualne dla personelu.

W Ośrodku dostępny jest również psychoterapeuta uzależnień, który raz w tygodniu, w ciągu roku szkolnego, prowadzi oddziaływania indywidualne oraz grupowe.

W ocenie KMPT placówka posiada stosunkowo duże zasoby do sprawowania opieki nad wychowankami na wysokim poziomie. Psychologowie pracujący w ośrodku posiadają odpowiednie kwalifikacje i doświadczenie zawodowe oraz dysponują szerokim wachlarzem narzędzi psychologicznych. Przyjęty system pracy psycholożek wydaje się optymalny względem zasobów (personalnych, czasowych). Grupowa oraz indywidualna forma wsparcia są cennym narzędziem pracy. Nie jest to jednak forma tzw. profesjonalnej psychoterapii.

W ocenie KMPT należy rozważyć zatrudnienie dodatkowego psychologa i psychoterapeuty. Pozwoliłoby to na poświęcenie każdej z wychowanek większej ilości czasu i uwagi, a tym samym zapewniło wyższy standard opieki. Obciążenie pracą przypadające na jednego psychologa jest bowiem duże. Z pomocy indywidualnej korzystają bowiem wszystkie wychowanki, z grupowej około 80 %. Biorąc pod uwagę różne zadania wchodzące do zakresu pracy psychologa (w tym spotkania grupowe, spotkania z wychowawcami, analizowanie testów diagnostycznych, przygotowywanie materiałów, prowadzenie dokumentacji, szkolenia dla rodziców i inne) można szacować, iż średni czas przeznaczony dla wychowanki wynosi mniej niż godzina tygodniowo. Taki standard opieki jest zdecydowanie zbyt niski i wymaga wzmocnienia.

W opinii Mechanizmu nie należy angażować psychologów pracujących w ośrodku do udzielania pomocy indywidualnej pracownikom, chyba, że zakres ich zadań byłby ukierunkowany na tę formę pomocy, a nie na pomoc wychowankom. Należy dbać o to, by nie doszło do pomieszania ról. Psycholog udzielający pomocy wychowankom jest bowiem takim samym członkiem zespołu, jak inni pracownicy - podlega tym samym wpływom czynników stresogennych i tzw. procesom grupowym (np. ewentualnym konfliktom wewnątrz zespołu, itp.). Pod tym względem, potrzebuje on tak samo wsparcia, jak inni pracownicy. Udzielanie pomocy innym pracownikom, choć jest odbierane jako naturalna praktyka, stwarza ryzyko przeciążenia pracą.

W ocenie KMPT pewne formy wsparcia pracowników ze strony psychologów są konieczne, np.

- wymiana informacji o sytuacji wychowanek, ukierunkowanie pracowników do lepszego rozumienia ich zachowania,
- pomoc w odreagowaniu bieżących emocji związanych z problemami w pracy (wysłuchanie, rozmowy),
- doraźna pomoc w sytuacjach kryzysowych (np. gdy coś nagłego wydarzyło się w pracy lub życiu osobistym pracownika), a w dalszej kolejności udzielenie

wskazówek, gdzie szukać pomocy (lub zorganizowanie pomocy), jeżeli zaistnieje taka potrzeba,

- dzielenie się psychologa pomysłami, jak należy zorganizować długofalowe wsparcie dla swojego zespołu.

Niewskazane są natomiast (w sytuacji, gdy zakres zadań psychologa ukierunkowany jest na pomoc wychowankom): specjalny dyżur dla pracowników pod kątem udzielania im pomocy psychologicznej, regularne spotkania o charakterze pomocowym, przewlekłym, z konkretnym pracownikiem.

KMPT rekomenduje również, by do dokumentacji wychowanki dołączać uproszczony genogram (graficzne przedstawienie struktury rodziny oraz najważniejszych problemów), który mógłby stanowić uzupełnienie lub/i częściowe zobrazowanie informacji zawartych na karcie *Historia Oddziaływań na dziecko w rodzinie*³². Genogram jest cennym narzędziem diagnozy oraz ułatwia pracę w obszarze problemów psychospołecznych podopiecznego. W razie potrzeby, psychologowie z ośrodka mogliby przeprowadzić jednorazowe szkolenie dla pozostałych pracowników, aby nauczyć ich korzystania ze sporządzonego genogramu.

KMPT rekomenduje także rozważenie założenia książki raportów wychowawców grup i opiekunów wraz z wytypowaniem kategorii informacji, które powinny być w nim standardowo notowane. Pisemna forma raportu powoduje, iż przekaz jest mniej narażony na zniekształcenia (np. pamięciowe) oraz pozwala dokonać analizy problemów z wybranego okresu. Rzetelnie sporządzany raport z dobrze wykonanej pracy jest także formą zabezpieczenia pracownika w sytuacjach, gdzie bierze się pod uwagę kwestię jego odpowiedzialności w sytuacjach trudnych.

6.5. Personel

Personel placówki posiada odpowiednie do powierzonych obowiązków kwalifikacje zawodowe. Wyzwaniem dla Dyrektora placówki jest jednak zapewnienie kadry odpowiednich szkoleń i możliwości rozwoju zawodowego. Z udostępnionych KMPT informacji wynika bowiem, że jedyne zrealizowane w roku szkolnym 2018/2019 szkolenie dotyczyło ochrony danych osobowych w placówce.

KMPT pozytywnie ocenia podnoszenie kwalifikacji zawodowych przez psychologów w formie studiów podyplomowych z zakresu: socjoterapii, terapii pedagogicznej z arteterapią, kryzysu i interwencji kryzysowych.

³² Zob. strona 5 dokumentacji IPET stosowanej w MOW.

KMPT rekomenduje, by z uwagi na specyfikę pracy w placówce, występowanie sytuacji trudnych w relacjach z nieletnimi oraz obciążenie psychiczne związane z wykonywaniem zawodu, zorganizować personelowi szkolenia z zakresu: międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka (w tym praw dziecka) i prewencji tortur, komunikacji interpersonalnej, sposobów rozwiązywania sytuacji konfliktowych bez użycia siły, sposobów radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, stosowania przymusu bezpośredniego, udzielenia pierwszej pomocy.

KMPT rekomenduje również zorganizowanie dla kadry placówki regularnej superwizji, służącej rozładowaniu napięć powstałych w trakcie wykonywania obowiązków zawodowych. Takie spotkania mogłyby przyczynić się również do polepszenia relacji pomiędzy personelem, co w rezultacie może mieć bezpośrednie przełożenie na jakość ich pracy i poziom sprawowanej opieki nad wychowankami. Superwizja zwiększa bowiem możliwość uzyskania wglądu w sposób reagowania pracownika w różnych sytuacjach i pomaga mu przygotować się na wystąpienie sytuacji trudnych. Jest formą kształcenia kompetencji osobistych i merytorycznych oraz ważnym środkiem profilaktycznym wypalenia zawodowego.

Psychologowie pracujący w ośrodku powinni regularnie korzystać z superwizji indywidualnych. Inni pracownicy (w tym nauczyciele) mogliby korzystać regularnie z superwizji grupowej, a w razie potrzeby – z indywidualnej.

Z zebranych informacji wynika, iż do tej pory nie prowadzono dla personelu specjalistycznego (w tym psychologów, wychowawców grup i nauczycieli szkolnych) żadnych zajęć warsztatowych o charakterze psychoedukacyjnym, tj. szkoleń, które nie tylko dostarczałyby specjalistycznej wiedzy, ale też byłyby ukierunkowane na samopoznanie i rozwój własnej osobowości, pracę w własnymi przeżyciami oraz rozwój kompetencji komunikacyjnych, przydatnych w pracy w ośrodku wychowawczym.

Szkolenia te nie muszą absorbować znaczących środków czasowych, ani materialnych. Mogą być prowadzone przez psychologów z ośrodka, jednak w przypadku zaproszenia osoby z zewnątrz, psychologowie także mogliby uczestniczyć w szkoleniu. KMPT rekomenduje rozważenie ich wprowadzenia.

KMPT zachęca też do rozważenia wprowadzenia spotkań grupy Balinta. W ramach dyskusji w tej formule główny nacisk kładziony jest na psychologiczną stronę kontaktu z podopiecznym i relacje personel – podopieczny. Narzędzie to pomaga szczególnie w lepszym rozumieniu sytuacji podopiecznych, ich samopoczucia, sposobu myślenia, procesu

podejmowania przez nich decyzji oraz zachowania się, a także pomaga odkrywać adekwatne sposoby reagowania w kontaktach pomocowych³³.

Szkolenie personelu jest mechanizmem zapobiegającym torturom i innym formom niewłaściwego traktowania. Odpowiednio dobrany i wykwalifikowany personel będzie respektował podstawowe prawa i gwarancje jakie przysługują wychowankom, zaś przemoc wobec nich postrzeżał jako niedopuszczalny brak profesjonalizmu, rzutuący na wizerunek całej placówki i jej pracowników. Pracownicy ośrodka dzięki możliwości systematycznego kontaktu z nieletnimi, mają możliwość monitorowania ich zachowania i wyłapywania niepokojących sygnałów, świadczących o złym traktowaniu. W przypadku stwierdzenia niepokojących zdarzeń, mogą podjąć skuteczne środki zaradcze (np. poprzez udzielenie pomocy, wezwanie Policji czy zgłoszenie przełożonym swoich obaw i podejrzeń.).

Dlatego ważne jest, by personel był odpowiednio dobrany, świadomy w zakresie potrzeby ochrony praw człowieka oraz miał stworzoną możliwość podnoszenia swoich kwalifikacji, rozwoju zawodowego i wiedzy w zakresie identyfikowania symptomów świadczących o niewłaściwym traktowaniu.

Zgodnie z regułami ONZ pracownicy placówki detencyjnej dla nieletnich powinni otrzymywać wykształcenie, które umożliwi im skuteczne wypełnianie obowiązków. Powinno ono obejmować psychologię dziecka, opiekę nad dzieckiem, międzynarodowe standardy i normy w zakresie praw człowieka i praw dziecka, w tym Reguły hawajskie. Pracownicy powinni podtrzymywać i rozwijać swoją wiedzę oraz umiejętności zawodowe, uczęszczając na kursy i szkolenia, w ciągu całego okresu ich pracy zawodowej³⁴.

CPT podkreśla, że *Dozór i opieka nad osobami nieletnimi pozbawionymi wolności jest zadaniem szczególnie wymagającym. Personel powołany do wypełniania tego zadania powinien być starannie dobrany pod względem osobistej dojrzałości i zdolności do radzenia sobie z wyzwaniami związanymi z pracą i dbaniem o dobro tej grupy wiekowej. W szczególności personel powinien być zaangażowany w pracę z młodymi ludźmi oraz być w stanie pokierować i zmotywować osoby nieletnie, za które ponosi odpowiedzialność. Cały personel, łącznie z osobami wykonującymi wyłącznie obowiązki w zakresie dozoru, powinien przechodzić profesjonalne szkolenie, zarówno w czasie przyjęcia do pracy, jaki i w jej trakcie, a także otrzymywać odpowiednie wsparcie z zewnątrz oraz nadzór w wykonywaniu ich obowiązków*³⁵.

³³ Informacje można znaleźć na stronie Polskiego Towarzystwa Balintowskiego: <https://balint.pl/>

³⁴ Zob. Reguły hawajskie, Reguła 85.

³⁵ Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, § 33.

CPT zaleca również przeszkolenie personelu placówek dla nieletnich w zakresie rozwiązywania sporów i stosowania strategii oraz technik słownego rozładowywania sytuacji konfliktowych³⁶.

6.6. Mechanizm skargowy

Wychowanki mogą składać wnioski i skargi do Dyrektora za pośrednictwem skrzynek, znajdujących się przed wejściem do gabinetu. Są one odpowiednio oznaczone (*wnioski wychowanek*). Skrzynki są opróżniane przez Dyrektora placówki, która je rozpatruje i udziela pisemnej odpowiedzi, czyniąc adnotację na piśmie nieletniej.

Skargi nie są ewidencjonowane w żadnym rejestrze, są przechowywane w gabinecie Dyrektora. Przedstawiciel KMPT zapoznał się z pismami podopiecznych. Odpowiedzi na prośby wychowanek udzielane były w szybkim terminie i odpowiednio uzasadniane.

Na tablicy informacyjnej przed gabinetem Dyrektora zamieszczoną pisemną informację z danymi adresowymi osób i instytucji, do których podopieczna może zwrócić się o pomoc. Karta zawiera następującą informację – *Kolejność występowania wychowanki w sprawach wymagających wyjaśnienia lub interwencji do (...)* Poniżej wymieniono: Przewodniczącą grupy, Głównego wychowawcę grupy, Dyrektora Ośrodka, Organ prowadzący – Przełożoną Generalną Zgromadzenia, Sąd rodzinny (z dopiskiem *który skierował Cię do ośrodka*), Dolnośląskiego Kuratora Oświaty, Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Obywatelskich. Poniżej znajduje się dopisek – *Możesz się także zwrócić do*, z danymi teleadresowymi Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Śródmieścia, III Wydział Rodzinny i Nieletnich (z podaniem sędzi Doroty Wielgus).

Procedura skargowa jest także uregulowana w Statucie ośrodka (Rozdział VII pt. *Tryb składania skarg w przypadku naruszenia praw wychowanki*, § 40).

KMPT widzi potrzebę poszerzenia dostępu nieletnich do mechanizmu skargowego w następujący sposób:

- Należy zaprowadzić rejestr skarg, który jak podkreśla CPT, może służyć jako narzędzie zarządzania; na przykład może się zdarzyć, że wiele skarg odnosi się do tych samych pracowników lub że niektóre grupy wychowawcze w ogóle nie składają skarg lub wniosków (w tym kontekście brak skarg nie powinien być koniecznie uznawany za pozytywny. Przeciwnie, często świadczy to o

³⁶ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 95.

niesprzyjających warunkach do informowania o nieprawidłowościach lub braku zaufania do wewnętrznego systemu skarg)³⁷.

Rejestr powinien mieć charakter poufny i być dostępny wyłącznie dla Dyrektora placówki ewentualnie wyznaczonego pracownika. Niewłaściwe byłoby funkcjonowanie rejestru dostępnego dla wszystkich pracowników. Rozwiązanie takie mogłoby wręcz zniechęcić do składania skarg, w obawie przed ujawnieniem osoby zgłaszającej i możliwymi represjami. Funkcjonowanie rejestru skarg pozwoli na odnotowanie problemów pojawiających się w placówce, co ułatwi zarządzanie takimi incydentami oraz sprawowanie nadzoru nad częstotliwością ich występowania.

- Należy dokonać wykreślenia zapisu znajdującego się na wykazie instytucji (*Kolejność występowania wychowanki w sprawach wymagających wyjaśnienia lub interwencji do*), co może wprowadzać w błąd, sugerując, że nieletnia jest wręcz zobowiązana do zachowania wskazanej na liście kolejności. Przykładowo nie może złożyć skargi bezpośrednio do sądu rodzinnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich, jeśli uprzednio nie złoży wniosku do wcześniejszych na liście osób. Taki zapis może osłabić dostęp do zewnętrznych mechanizmów skargowych i powinien zostać wykreślony.
- Należy w szerszym niż aktualnie zakresie wyeksponować dane teleadresowe instytucji zewnętrznych, do których podopieczne lub inne osoby mogą zwrócić się o pomoc. Informacja z danymi znajdowała się jedynie przed gabinetem Dyrektora, mimo iż na terenie placówki (w tym na terenie grup wychowawczych) można było znaleźć inne ważne dla nieletnich informacje, np. dotyczące przywilejów i systemów nagród i kar. Dane adresowe ww. instytucji mogłyby zostać zamieszczone na tablicach informacyjnych w przestrzeniach wspólnych, salach lekcyjnych, pokoju nauczycielskim lub grupach wychowawczych. Taki publicznie dostępny zestaw informacji ma walor prewencyjny. Tym bardziej, że ewentualne skargi lub informacje o nieprawidłowościach, nie muszą pochodzić od samych podopiecznych i nie muszą dotyczyć pracowników placówki, a na przykład przedstawicieli innych instytucji, w tym Policji.
- Władze placówki powinny rozważyć, czy nie zamieścić zapisów o dostępie do mechanizmów skargowych w Regulaminie wewnętrznym wychowanek,

³⁷ Zob. Dwudziesty Siódmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2018) 4, § 90-91.

tym bardziej, że jest on podstawowym dokumentem funkcjonowania nieletnich i zawiera szereg ważnych dla nich kwestii (np. praw, obowiązków, przywilejów, nagród i kar). Poszerzyłoby to wiedzę nieletnich w tym obszarze, co ma kluczowe znaczenie przy funkcjonowaniu mechanizmu skargowego.

Efektywne mechanizmy skargowe stanowią bowiem podstawowe zabezpieczenie chroniące osoby przebywające w detencji przed złym traktowaniem, niezależnie od rodzaju miejsca pozbawienia wolności. CPT podkreśla, że efektywne działanie takich mechanizmów może nie tylko łagodzić napięcia między osobami pozbawionymi wolności i personelem, ale także poprzez zapewnienie, że skargi są traktowane poważnie, przyczynić się do budowania pozytywnych relacji. Dlatego też podopieczni palcówki powinni mieć zagwarantowany bezpośredni, bezpieczny i poufny dostęp do organów rozpatrujących skargi³⁸.

CPT podkreśla też, że *skuteczne zażalenia i procedury inspekcyjne są podstawowymi gwarancjami przeciwko złemu traktowaniu w ośrodkach dla nieletnich. Osoby nieletnie powinny mieć możliwość złożenia zażalenia zarówno w ramach, jak i poza systemem administracyjnym danego ośrodka; ponadto osoby nieletnie powinny być upoważnione do poufnego kontaktowania się z właściwą władzą*³⁹.

Warto też przytoczyć uwagi Komitetu Praw Dziecka ONZ, który po rozpatrzeniu sprawozdania z realizacji Konwencji o prawach dziecka, zalecił polskim władzom, by dokonało przeglądu istniejących mechanizmów składania skarg i zagwarantowało, by wszystkie dzieci pozbawione wolności, w tym w związku z postępowaniem karnym lub w sprawach o wykroczenia, miały dostęp do bezpiecznych i przyjaznych dzieciom mechanizmów składania skarg, dotyczących pozbawienia wolności, warunków przetrzymywania/zatrzymania i sposobu traktowania⁴⁰. Z ustaleń Komitetu wynikało bowiem, że na terenie placówek dla nieletnich, w tym ośrodków wychowawczych dochodziło do przypadków złego traktowania dzieci, m.in. kar niezgodnych z przepisami (w tym cielesnych), ograniczeń korespondencji i możliwości składania skarg⁴¹.

³⁸ Tamże, § 68-91.

³⁹ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Ogólne CPT, CPT/Inf (99) 12, § 36.

⁴⁰ Zob. Uwagi końcowe do połączonych trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski z realizacji Konwencji o prawach dziecka [CRC/C/POL/CO/3-4,] § 25.

⁴¹ Tamże, § 24.

6.7. Warunki materialne

W dniach wizytacji w placówce zakończył się trwający od kilku lat remont. Pokoje wychowanek i inne pomieszczenia były przygotowywane do przeprowadzki, trwała wymiana sprzętów na nowy i doposażanie pomieszczeń. Nowo adaptowane pomieszczenia (zarówno mieszkalne, jak i dydaktyczne) sprawiały bardzo dobre wrażenie, a ich standard był wysoki. Delegacja pozytywnie oceniła pomysł wykorzystania pokoiów z pomieszczeniami sanitarnymi na poddaszu budynku jako mieszkań usamodzielniających, z możliwością zamieszkania tam wychowanki z dzieckiem, jak i innych osób (np. absolwentkom z dziećmi odwiedzającymi ośrodek). W dniach wizytacji pomieszczenie to nie było jeszcze wykorzystywane.

W planach są dalsze prace modernizacyjne, m.in. budowa sali gimnastycznej z łącznikiem do budynku mieszkalnego, auli, biblioteki, siłowni, świetlicy oraz nowej pralni i suszarni.

Z uwagi na powyższe, KMPT zwraca się z prośbą o następujące informacje:

- czy nowo wyremontowane pomieszczenia są już użytkowane przez podopiecznych;
- jaki jest okres przechowywania nagrań z monitoringu wizyjnego (zob. pkt. 5 raportu);
- czy znany jest już termin rozpoczęcia dalszych prac modernizacyjnych w placówce.

6.8. Dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Placówka nie jest dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową, w związku z czym samodzielne funkcjonowanie wychowanki poruszającej się na wózku inwalidzkim lub o obniżonej sprawności fizycznej, byłoby mocno utrudnione. Na terenie placówki nie ma bowiem windy (sypialnie usytuowane są na trzecim piętrze placówki), zaś toalety nie spełniają standardów dostępności (m.in. brak jest odpowiedniej przestrzeni manewrowej dla wózka inwalidzkiego, ułatwień w postaci poręczy, zbyt wysoko usytuowano włączniki światła i lustra, brodziki prysznicowe posiadają wysoki próg).

W ocenie KMPT osobom niepełnosprawnym przebywającym w młodzieżowym ośrodku wychowawczym należy stworzyć warunki do pełnego udziału w środowisku wolnym od barier architektonicznych. Prawa tych osób są bowiem chronione zarówno na płaszczyźnie krajowej, jak i międzynarodowej⁴².

⁴² Zob. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169); Karta Praw Osób Niepełnosprawnych przyjęta przez Sejm RP w dniu 1 sierpnia 1997 r. (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475).

KMPT rekomenduje Dyrektorowi Ośrodka Rozwoju Edukacji nie kierowanie do ośrodka nieletnich z niepełnosprawnością ruchową, do czasu przystosowania jego obiektów do potrzeb takich osób.

7. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

I. Dyrektorowi Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego im. Matki Teresy Potockiej we Wrocławiu:

1. Zaprzestanie praktyki dokonywania kontroli osobistych wychowanek;
2. Rezygnację ze stosowania wobec wychowanek testów na obecność środków psychoaktywnych w organizmie;
3. Dokonanie przeglądu praktyki stosowanych wobec nieletnich kar. Kary niezgodne z regulaminem i statutem oraz mające charakter poniżający nie powinny być stosowane;
4. Wydawane wychowankom tamponów i maszynek do golenia w każdym przypadku, gdy o to poproszą i zaistnieje taka potrzeba ze względów higienicznych;
5. Odstąpienie od kontroli paczek adresowanych do wychowanek na rzecz dobrowolnego ich okazania. W przypadku uzasadnionego podejrzenia przemytu rzeczy niedozwolonych i stanowiących zagrożenie oraz odmowy dobrowolnego okazania paczki, należy wezwać Policję;
6. Zapewnienie wychowankom możliwości samodzielnego inicjowania połączenia telefonicznego z rodziną oraz dokonanie przeglądu praktyki czasowego ograniczania wychowankom dostępu do telefonu komórkowego, w świetle standardów międzynarodowych, przywołanych w pkt. 6.2. raportu;
7. Stosowanie obowiązujących przepisów ustawy w zakresie ograniczeń kontaktów podopiecznych (w tym kontaktów telefonicznych). Za każdym razem, gdy kontakt nieletniego z osobami spoza placówki zostanie ograniczony, Dyrektor powinien niezwłocznie zawiadamiać nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie, o powodach swojej decyzji;

8. Odstąpienie od zasady dokonywania kontroli korespondencji wychowanek na rzecz indywidualnego podejścia. Kontrola korespondencji powinna być dokonywana tylko w indywidualnych przypadkach, na zasadach przewidzianych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. W przypadku stwierdzenia treści niedozwolonych, stosownie do treści art. 66 § 3 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, należy zawiadomić sąd rodzinny oraz pouczyć nieletniego o prawie do złożenia zażalenia na czynności naruszające jego prawa;
9. Poddawanie wszystkich nowo przyjętych wychowanek badaniom lekarskim, w możliwie najkrótszym okresie od czasu przyjęcia do placówki. Badaniu przez lekarza powinny być też poddawani wychowankowie powracający do placówki z miejsc, gdzie mogli doświadczyć złego traktowania, np. doprowadzani przez Policję;
10. Dokumentowanie obrażeń wychowanek za pomocą specjalnego formularza przewidzianego do tego celu, z wykresami ciała do oznakowania urazów (map ciała), który będzie przechowywany w aktach medycznych;
11. Wykonywanie dokumentacji fotograficznej obrażeń, która powinna być przechowywana w dokumentacji medycznej wychowanki;
12. Wpisywanie w zeszycie zapisków pielęgniarskich: daty badania przez pielęgniarkę, informacji o obrażeniach nieletnich lub adnotacji o braku widocznych obrażeń;
13. Zapoznanie personelu placówki, w szczególności pielęgniarki i psychologa z Protokołem stambulskim i wykorzystywanie zawartych tam wskazówek w codziennej pracy;
14. Dokonanie zmiany w zakresie współpracy z psychiatrą (w świetle uwag wskazanych w pkt. 6.3. raportu) oraz wpisywanie w dokumentacji medycznej wychowanki uzasadnienia wdrożonego leczenia farmakologicznego lub jego modyfikacji;
15. Rozważenie zatrudnienia dodatkowego psychologa i psychoterapeuty;
16. Rozważenie włączenia do dokumentacji wychowanki uproszczonego genogramu;
17. Rozważenie założenia książki raportów wychowawców grup i opiekunów;
18. Zorganizowanie personelowi szkoleń z zakresu: międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka (w tym praw dziecka) i prewencji tortur, komunikacji interpersonalnej i sposobów rozwiązywania sytuacji konfliktowych bez użycia siły, sposobów radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałania wypaleniu

zawodowemu, stosowania przymusu bezpośredniego, udzielenia pierwszej pomocy;

19. Zapewnienie personelowi regularnej superwizji;
20. Rozważenie wprowadzenia szkoleń o charakterze psychoedukacyjnym oraz spotkań grupy Balinta;
21. Zaprowadzenie rejestru skarg;
22. Wykreślenie zapisu, znajdującego się na wykazie osób i instytucji do których wychowanki mogą zwrócić się w przypadku naruszenie ich praw, o treści: *Kolejność występowania wychowanki w sprawach wymagających wyjaśnienia lub interwencji do* (zob. pkt. 6.6. raportu);
23. Wyeksponowanie w szerszym niż do tej pory zakresie danych teleadresowych instytucji zewnętrznych, do których podopieczne lub inne osoby mogą zwrócić się o pomoc;
24. Rozważenie zamieszczenia zapisów o dostępie do mechanizmów skargowych w Regulaminie wewnętrznym wychowanek.

Ponadto Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur prosi o następujące informacje:

- czy nowo wyremontowane pomieszczenia są już użytkowane przez podopieczne;
- jaki jest okres przechowywania nagrań z monitoringu wizyjnego;
- czy znany jest termin rozpoczęcia dalszych prac modernizacyjnych w placówce.

II. Przełożonej Generalnej Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia:

1. Przekazanie środków finansowych na realizację powyższych zaleceń wymagających nakładów finansowych.

III. Dyrektorowi Ośrodka Rozwoju Edukacji:

1. Nie kierowanie do Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego im. Matki Teresy Potockiej we Wrocławiu, przy pl. Grunwaldzkim 3b, nieletnich z niepełnosprawnością ruchową, do czasu przystosowania jego obiektów do potrzeb takich osób.